پدافندغیرعامل ، ضرورت ها و اهداف آن

تعریف پدافند غیرعامل : پدافند غیرعامل به مجموعه اقدام های دفاعی غیرمسلحانه گفته می شود که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در برابر تهدید و اقدامات خصمانه دشمن می شود.

تهدیدات: شیوه دشمنان برای ضربه زدن به مردم و کشور تغییر پیدا کرده و از بخش نظامی به حوزه های فرهنگی ، اقتصادی ، سایبری (اینترنتی و شبکه) انتقال یافته است. با اشراف کامل امنیتی و نظامی ایران بر مناطق مرزی و بیرون از مرزها امروز دشمن از طریق نظامی و تروریسم آشکار قادر به آسیب زدن به کشور و مردم نیست و به همین دلیل آنها شیوه های غیرمستقیم و پنهانی را برای حمله و تهدید انتخاب کرده اند. تهدیدهای نوین دشمن با محوریت انسان و فناوری است. انسان دارای تفکر بوده و فناوری نیز هر روز در حال تغییر و پیشرفت است بنابراین این نوع تهدیدها هر روز پیچیده تر شده و شناسایی و مقابله با آنها نیز به همین نسبت سخت تر از تهدیدهای قدیمی و کلاسیک است. امروز دشمن با شیوه های آسان تر و ارزان تر می تواند امنیت و سلامت ما را تهدید کرده و به خطر بیاندازد . دست کاری ژنتیکی بر روی مواد غذایی و همچنین آلوده کردن مزارع و محصولات کشاورزی از جمله این تهدیدها است که لزوم توجه هر چه بیشتر به پدافند غیرعامل در حوزه زیستی را می رساند.

شناسایی تهدیدها و اولویت بندی آنها، شناختن نقاط آسیب پذیر و اقدام برای کاهش آنها از اصول پدافند غیرعامل است.

مجموعه کارهای ما برای دفع خطر دشمن باید منجر به افزایش پایداری و بازدارندگی و تداوم فعالیت های مهم و حیاتی باشد به معنای آن که تهدیدها منجر به اختلال در زندگی شهروندان و خدمات رسانی به آنها نشود.

دشمن در تلاش برای تغییر افکار، باورها و رفتارها و ساختارهای سبک زندگی ایرانیان است. این موارد استراتژی دشمن برای غلبه بر مردم ایران و نفوذ و تسلط بر کشور است.

نباید خیال کنیم که در زمان صلح مورد تهدید و آسیب دشمن واقع نمی شویم و امروز دشمن با هجوم سایبری در کنار تهاجم فرهنگی و اقتصادی و همچنین اتخاذ حمله های بیولوژیکی مانند آلوده کردن آب، غذا و خاک و هوا و انتشار بیماری ها در تلاش برای آسیب زدن به ما است.

امروزه به ترتیب اولویت تهدیدات مردم محور – تهدیدات اقتصادی- تهدیدات زیستی – تهدیدات سایبری – از جمله تهدیدات جدید دشمنان است.

مطابق قانون برنامه های توسعه ، یکی از محورهای اساسی موضوع امنیت ملی، بحث پدافند غیر عامل است، با عنایت به اینکه این بحث از مباحثی است که دانش فنی آن در داخل کشور در حال شکل‌گیری است، شناخت دقیق‌تر مفاهیم و جایگاه این مبحث می‌تواند اقدامی موثر در این خصوص باشد.توجه به وجود زمینه تهدیدات

بالقوه و خطراتی که امنیت ملی ، استقلال و تمامیت ارضی کشور را نشانه گرفته ضرورت عقلی دفاع کاملا مشهود می باشد.

آمار و سوابق جنگهای گذشته نشان می دهد پدافند عامل در حال حاضر به تنهایی قادر به مقابله با سلاح های مدرن و مخرب آفندی جهت جلوگیری از اثرات ویرانگر آنها بر مراکز حیاتی و حساس و نیروی انسانی نیستند و لذا به کار گیری اصول و معیارهای پدافند غیرعامل می تواند به تکمیل زنجیره دفاعی کمکی موثر و قابل توجه نماید که این امر به طور شایسته ای از جانب مقام معظم رهبری نیز مورد تاکید قرار گرفته است. به جاست این موضوع به ویژه از سوی وزارتخانه ها و سازمان های عمرانی مورد اهتمام جدی تری قرار گیرد. در این نوشتار در خصوص تعاریف ، اهداف ، پیشینه تاریخی ، جایگاه قانونی ، جایگاه فنی ، ضرورتها ،اصول ،روشها و موضوعات اساسی پدافند غیر عامل مطالبی ارائه شده است.

۱.پیشینه تاریخی پدافند غیر عامل:

می‌توان ادعا نمود که قدمت پدافند غیر عامل به قدمت تمدن بشری باز می‌گردد. لیکن این موضوع برای نسلهای بشر به صورت تلاش آنها برای حراست و مراقبت در برابر دشمنان طبیعی و انسانی نمایان شده است و در طول تاریخ همواره تمهیداتی را برای در امان ماندن از این حوادث مد نظر داشته است . برج و باروهای حفاظتی شهرها ، قلعه‌ها و حصارها نمونه‌های بارزی در این خصوص می‌باشند.

در عصر جدید با توجه به مقتضیات عالم جدید و ایجاد دولتها، این موضوع از حیطه شهری به گستره ملی انتقال پیدا نمود. با بروز جنگ جهانی اول و دوم و کشیده شدن پای جنگ به شهرها این موضوع اهمیت بیشتری یافت و شکل علنی به خود گرفت. پس از آن جنگ سرد و چالشهای جهانی مرتبط با سلاحهای کشتار جمعی اهمیت این بحث را بیشتر نمود. در نهایت با وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر و جنگهای دهه اخیر بین کشورها، این مبحث وارد فاز جدیدی از مطالعات و برنامه‌های اجرایی شد.

تلاش برای توسعه پایدار کشورو تحقق اهداف چشم انداز ۲۰ ساله توسعه ای کشور ایجاب میکند، که عنصر پدافند غیر عامل که به معنی ارزیابی آسیب پذیرها و تهدیدهای احتمالی و برنامه ریزی برای حذف این موارد در اجرای طرحهای اقتصادی ،اجتمائی و توسعه ای کشور است، مورد توجه ویژه قرار گیرد

۲.جایگاه فنی پدافند غیر عامل:

ریشه بحث‌های پدافند غیر عامل به نیازهای انسان برای زندگی بر می‌گردد ، با مروری بر هرم نیازهای انسانی، نقش بسیار مهم خواسته ایمنی و امنیت آشکار است. پدافند غیر عامل به منظور تامین ایمنی و امنیت انسان در برابر پتانسیل‌های بروز خطر، می‌باشد. ازطرفی دیگر پدافند غیر عامل را می‌توان از زاویه مدیریت بحران مورد تحلیل

قرار داد، در این صورت شناسایی پتانسیل‌های بحران خیزی ، نحوه مدیریت و کنترل بحران به عنوان ورودیهای سیستم‌های پدافند غیر عامل شناخته می‌شوند.

همچنین پدافند غیر عامل را از زاویه دید آسیب پذیری نیز مورد بررسی قرار می دهند،که در این صورت شناخت جایگاههایی که به عنوان نقطه ضعف سیستم می‌باشند، به عنوان ورودیهای سیستم بوده. ضلع دیگر مباحث پدافند غیر عامل بحث های ایجاد ایمنی و امنیت عمومی می‌باشد که به صورت آموزش و همکاری همگانی تبلور می‌یابد.

۳.اهداف پدافند غیرعامل:

۱.کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن.

۲.بالا بردن قابلیت بقا، استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ.

۳. تقلیل آسیب پذیری و کاهش خسارت و صدمات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور در برابر تهدیدات و عملیات دشمن.

۴.سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن.

۵.صرفه جوئی در هزینه‌های تسلیحاتی و نیروی انسانی.

۶.فریب و تحمیل هزینه بیشتر به دشمن و تقویت بازدارندگی.

۷.افزایش آستانه مقاومت مردم و نیروی خودی در برابر تهاجمات دشمن.

۸.حفظ روحیه و انسجام وحدت ملی و حفظ سرمایه‌های ملی کشور.

۹. حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور.

۴. رویکرد جامع به مقوله پدافند غیرعامل

با توجه به روند جنگ‌ها و شرایط حال حاضر دنیا(چه از لحاظ تکنولوژیکی و چه از لحاظ سیاست‌های راهبردی) رویکردهای زیر برطرح پدافند غیرعامل حاکم است:

۱. به عنوان یک فرض مسلم وقطعی، پرداختن و توجه ویژه به مقوله پدافند غیرعامل از لحاظ کمی و کیفی و بررسی سامانه‌هایی که می‌بایست مورد توجه پدافند غیرعامل قرارگیرند، نقش مهم و ارزشمندی را در تعیین سرنوشت جنگ بر عهده خواهدداشت.

۲. نظر به اهمیت در خور توجه و بایسته پدافند غیرعامل و سامانه‌های آن، وحدت فرماندهی و هماهنگی در خصوص نحوه و چگونگی اجرا، هدایت و راهبرد عملیات استتاری در سطوح عمودی و افقی نیروهای مسلح

کشور و سایر منابع ملی، لازمه موفقیت در عملیات‌های پدافند غیرعامل و کارآمدی مدیریت راهبردی این نوع پدافند مبتنی برشیوه‌های نوین است.

۳.بدون شک پیشرفت‌های روز افزون در حوزه‌های ارتباطات، مخابرات و سیستم‌های شناسایی و جمع‌آوری اطلاعات، تغییرات قابل توجهی را در مکانیسم‌ها و سازوکارهای حاکم بر فعالیت‌ها و چالش‌های نظامی و دفاعی بوجود آورده‌است. همچنین شرایط حاضر جهانی بسیار متغییر بوده و روند رو به رشد سیستم‌های مزبور بسیار شتاب‌آلود و سریع است.

۴. از آنجا که روش‌های طراحی، مراقبت و نگهداری، برنامه‌ریزی و توسعه میدانی در پدافند غیرعامل نوین با توجه شرایط و نحوه رویارویی و تقابل با دشمن از نظر سیاسی و جغرافیایی متفاوت است، تنوع شرایط و راهکارها، انعطاف و پویایی مفهوم فرماندهی وکنترل عملیات پدافند غیرعامل را در پی دارد.

از عناصر و پارامترهایی که در فرآیند برنامه‌ریزی برای مدیریت، فرماندهی و کنترل مستقیم و غیرمستقیم پدافند غیرعامل مهم و تأثیرگذار هستند می‌توان موارد زیر را برشمرد:

- فرهنگ سازمانی
- ساختار سازمانی و سلسله مراتب فرماندهی
- سیاست‌های راهبردی (استراتژی راهبردی و دکترین)
- امکانات موجود رزمی و پشتیبانی
- سطح دانش و آگاهی فرماندهان

● حوزه های پدافند غیرعامل:

محورهای های کلان تأثیرگذار بر پدافند غیرعامل در سطح ملی بر اساس نمودار ارائه شده شامل موارد ذیل می‌باشد:

- حوزه عمرانی (زیربنائی)
- حوزه حمل و نقل و ارتباطات
- حوزه دارو، غذا، آب و بازیابی نیروی انسانی
- حوزه انرژی
- حوزه رسانه‌ها و تبلیغات روانی
- حوزه مخابرات
- حوزه صنایع
- حوزه مالی و اقتصادی
- حوزه دیپلماسی و امنیت
- حوزه دفاع

۵.اهداف مدیریت بحران در پدافند غیر عامل:

مدیریت بحران به پدافند و علم پدافند چارچوبی مناسبی می دهد، با این چارچوب، مبدا و مقصد مشخص می شود و تا با سازماندهی مناسب و استفاده مناسب از منابع موجود علمی، انسانی، سخت افزاری و نرم افزاری بتوانیم به اهدافمان در هر نوع از جنگ برسیم.

خلا های اصلی که در مدیریت بحران چه در کشورما و چه در سطح جهانی وجود دارد، شامل:

۱. بینش مدیران به پدافند غیر عامل و مدیریت بحران یکی از خلا های مهم محسوب می شود. برای اصلاح و مناسب سازی این بینش باید اقدامات لازم انجام شود. مهمترین مساله در مدیریت بحران، فرآیند مدیریت بحران است که متاسفانه در گذشته توجه لازم بدان نمی شد و اغلب به فکر جنبه های دیگر آن بودیم، در حالی که باید چارچوب اصلی را جدی تر بگیریم.

۲.تهدید شناسی: در عرصه تهدید شناسی باید چارچوب و بستر لازم را شناسایی و فراهم نماییم. خوشبختانه در زمینه تهدید شناسی از نقاط قوت مناسبی سود می بریم، هر چند می بایست نقشه های کاربردی و عملیاتی این تهدیدها را تهیه کنیم.

۳. باید مدیریت را به صورت کلان جدی بگیریم. در قرآن و نهج البلاغه، تدبیر و مدیریت تاکید فراوان شده اند و باید جدی گرفته شوند. جنس فرامین قرآنی و ائمه از جنس تدبیر است.

و مورد آخر که فرعی است و در دل خلاهای دیگر هم جای می گیرد این است که جمهوری اسلامی به شدت در حال توسعه است،اگر تدبیر لازم را برای توسعه و بحران نیندیشیم به شدت دچار بحران خواهیم شد. مدیریت توسعه بدون توجه به مدیریت بحران، کشور را دچارچالش خواهد کرد. برنامه پنجم توسعه از این لحاظ نیازمند واکسینه شدن است.

٦.ملاحظات در پدافند غیرعامل

تجربیات حاصل از جنگ تحمیلی و خسارت‌های وارده ناشی از تهاجمات دشمن به تأسیسات نظامی و صنعتی از قبیل: کارخانجات تولید تسلیحات نظامی، نیروگاه‌ها، پالایشگاه‌ها، محورهای مواصلاتی، بیمارستان‌ها، پادگان‌ها و صنایع مادر، لزوم توجه به دفاع بهینه را که تلفیقی از پدافند عامل و غیرعامل می‌باشد را بر همگان روشن ساخت. آنچه که در این میان و در خصوص پدافند غیرعامل و اصول مرتبط با آن مد نظر است توجه به این نکته اساسی است که در ساخت و راه‌اندازی پروژه‌ها و طرح‌های بزرگ و کلان اقتصادی باحجم سرمایه گذاری‌های انبوه نظیر پالایشگاه‌ها، سدها، مجتمع‌های پتروشیمی، فرودگاه‌ها و غیره به اصول و مبانی پدافند غیرعامل در گذشته شاید توجه اساسی به عمل نیامده‌است و از طرفی نیز بدون توجه به ملاحظات امنیتی و دفاعی سرمایه گذاری‌های

کلانی در سطح کشور انجام‌گرفته و یا در حال انجام است.پروژه‌ها وتأسیسات اقتصادی و زیربنایی بدون رعایت و یا دخالت ملاحظات و ترتیبات دفاعی و امنیتی ساخته‌شده و یا توسعه یافته‌اند و به صورت یک هدف کاملا عریان و در عین حال قابل توجه و مورد علاقه دردسترس و یا تیررس دشمن وکشورهای مهاجم قرار گرفته‌اند.

موقعیت و موضع استقرار استحکامات و تجهیزات دفاعی کشور نظیر سایت‌های موشکی و راداری با توجه به این نکته که برخی از آنها قبل از پیروزی انقلاب اسلامی توسط نیروهای بیگانه طراحی و ساخته‌شده‌اند و یا توسط سیستم‌های جاسوسی و سیستم‌های جمع‌آوری و شناسایی دشمن کشف و شناسایی شده‌اند نیز تغییری نکرده‌است. چنین به نظر می‌رسدکه تأسیسات و ابنیه‌های فنی در دو بخش نظامی و غیرنظامی بدون انجام مطالعات و بررسی‌های ژئوپلتیکی، طرح‌های آمایش سرزمین و طرح‌های آمایش دفاعی احداث گردیده و یا توسعه یافته‌اند. صنایع مادر و زیربنایی در کشور نیز به‌صورت یکپارچه و عظیم و در عین‌حال متمرکز طراحی و راه‌اندازی شده‌اند و به مسأله بزرگ بودن این قبیل صنایع در مقابل توجه به اصول و مبانی پدافند غیرعامل از قبیل کوچک سازی و پراکنده‌سازی، توجه بیشتری معطوف شده‌است.

منابع:

۱.همشهری(۱۳۹۵) نشریه چشم انداز، ویژه نامه هفته پدافند غیر عامل.

۲.اسکندری،حمید(۱۳۹۰) آشنایی مقدماتی با مباحث پدافند غیرعامل، بوستان حمید.

۳.پورشاسب،عبدالعلی واحمدعلی نظری نژاد(۱۳۹۹) تدابیر و راهکارهای پدافند غیرعامل .... ،فصلنامه مطالعات دفاعی، زمستان.